

O TOM ISTOM A O INOM

Pavel Cmorej

Tento článok nadväzuje na Peregrinovu stať uverejnenú v tomto čísle, v ktorej kriticky reagoval na môj článok Cmorej (2006). Aby som mohol začať takpovediac in medias res, budem predpokladať, že čitateľ si prečítal Peregrinovu stať (pozri Peregrin 2007, 84 – 87).

Prečo som si myslel, že Peregrin pokladá Platónovu teóriu ideí a sveta za číru mytológiu? V stati Peregrin (2006) na s. 38 napísal: „A již Aristotelés poukázal na to, že tato mytologie, ... může být naopak velice zavádějící, jestliže ji začneme brát jako více než právě mytologii.“ Inak povedané, ak sa nemáme dostať na scestie, mali by sme pamätať na to, že nie je ničím iným než čírou mytológiou. Na možnosť tohto chápania jeho textu som upozornil kurzívou výrazu „jako více než právě mytologii“, ktorú som zaviedol do citátu z jeho článku.

Pod nezaujatým pohľadom do dejín filozofie som mal na mysli prístup, ktorý si neosobuje právo svojvoľne vykladať a hodnotiť názory filozofov, ale akceptuje ich vlastné vyjadrenia a zaradenie. Pri tomto prístupe stačí nazrieť do textov, v ktorých významní filozofi objasňujú svoje filozofické názory na všeobecniny, aby sme zistili, že Platónova náuka o ideách pretrváva v rôznych podobách dodnes (nie náhodou sa jej prívrženci pokladajú za platonistov) a že málokto – ak vôbec niekto – z týchto mysliteľov pokladá svoje názory za mytológiu. Spomedzi mysliteľov 19. a 20. storočia by sme medzi platonistov mohli bez rozpakov zaradiť napríklad B. Bolzana, G. Cantora, G. Fregeho, od ktorého pochádza nešťastný termín „tretia ríša“, B. Russella (minimálne v istých obdobiach jeho vývinu), A. Churcha, K. Poppera, pôvodcu pojmu sveta 3, K. Gödela a Peregrinovo rodáka P. Tichého. Ich názory sa od Platónovej náuky viac či menej líšia, ale akceptujú jeho názor na existenciu entít, ktoré nemajú fyzický ani mentálny charakter. Intuitívny platonizmus vyznávajú aj mnohí matematici. Tvrdiť, že Platónova teória ideí je *číra* mytológia znamená degradovať ju na ideovú fosíliu podradnej kognitívnej hodnoty. V tomto zmysle som Peregrinovo tvrdenie interpretoval na základe citovanej vety uvedenej v Peregrin (2007) na s. 38 a v tomto význame som ju aj odmietol, pretože sa domnievam sa, že názory uvedených a mnohých iných autorov svedčia

o niečom inom. Nepopieral som mytologický charakter Platónovej teórie, trval som však na tom, že to nie je číra mytológia.

Zdrojom nedorozumení v našej výmene názorov je pravdepodobne aj odlišné chápanie mytológie. Na rozdiel od Peregrina by som nepovedal, že mytológia je nástrojom porozumenia a výkladu nášho sveta, hoci nepopieram, že kedysi dávno ním do istej miery *bola*. Myslím, že tento nástroj pri poznávaní sveta už dávno nepoužívame. Z kognitívneho hľadiska mytológia ako súbor mýtov je dávno prekonaným pokusom o pochopenie sveta, v ktorom žijeme. Je skôr výtvorom fantázie než výsledkom cieľavedomého poznávania. Myslím, že ani v minulosti nebola len „nástrojom porozumení a výkladu nášho sveta“, ale aj prostriedkom na „krácejí dlouhých zimních večerů“, nástrojom výchovy a pôsobenia na myslenie a city súčasníkov. Pri takom chápaní mytológie sotva možno akceptovať názor, že platonizmus v jeho modernejších podobách je mytológia. Peregrin to síce netvrdí, ale ani nepopiera.

V ďalšej ukážke možných reakcií na môj text Peregrin konštatuje, že „platonistické teórie se samozřejmě od té Platónovy podstatně liší“, čo mi v jeho stati Peregrin (2006) chýbalo, a dodáva, že „určitá část moderních sémantických teorií sdílí základní Platónův názor, že poukazem na existenci nějaké ideální říše *vysvětlíme*, co je význam“. Samozrejme, takým poukazom nič nevysvetlíme. Termín „ríša“ sám osebe veľa neznamená a v danom kontexte ide len o označenie intuitívne chápaného súboru entít, ktoré nemajú ani fyzický, ani mentálny charakter. Kto uznáva existenciu takých entít (zdá sa, že aj Peregrin), nemal by mať problémy ani s akceptovaním ríše či súboru, ktorý ich zahŕňa. V úvahách o všetkých ideálnych entitách sa bez tohto pojmu predsa nezaobídeme. Problém vidím skôr v tom, ako tieto entity chápať a objasniť ich povahu a pôvod.

K nasledujúcim dvom ukážkam, ktoré Peregrin uvádza na s. 84 – 85 sa nebudem vyjadrovať, týkajú sa skôr dojmov než merita našej diskusie. V úvode svojho článku sa Peregrin sťažuje na „neefektívni využití času, který je možné věnovat diskusím věcnějším“, ale vo svojich ukážkach sa zamerával na druhoradé nedorozumenia vyvolané odlišným chápaním niektorých neostrých výrazov a formulácií, v ktorých sa vyskytujú.

V druhej polovici svojho článku sa vrátil na „začátek naší diskuse“, ktorú som otvoril analýzou a kritikou jeho koncepcie jazykových výrazov uvedenej najmä v knižke *Filosofie a jazyk* (teda nie v knihe *Význam a struktura*, ako píše Peregrin). Po citáte z môjho článku Cmorej (2006) Peregrin píše: „Autor konstatuje, že hovořím o jazykových výrazech (v jeho [teda

v mojom – P. C.] smyslu), čo nie je vôbec pravda. V uvedenej pasáži som sa pokúšal ukázať, že „jeho [t. j. Peregrinov!] výrok (S, U) môže mať aj iný význam Z odlišný od U a byť tým istým výrokom ako (S, U)“ (vtedy som ešte nevedel, že túto možnosť Peregrin pripúšťa iba v rámci jedného jazyka). Označenie „(S, U)“ sa tu nevzťahovalo na výrok v mojom zmysle (čo by malo byť jasné z kontextu a výrazu „jeho výrok“ v citáte z môjho článku), ale na výrok s významom U, čo zodpovedá Peregrinovmu chápaniu jazykových výrazov, podľa ktorého výraz má „nutné“ nejaký význam, ale jeho „spojení s konkrétnym významom je však *kontingentní*“ (Peregrin 2006, 43). Na Peregrinovu otázku, z čoho vyvodzujem, že keď on povie *výrok*, tak ide o jazykový výraz v mojom zmysle, môžem odpovedať celkom jednoznačne, že z ničoho, pretože naše chápania výroku za zásadne líšia, a to väzbou semivýroku s významom, ktorá je v Peregrinovom výroku kontingentná a v mojom jazykovom výraze nevyhnutná. Nie div, že po takej dezinterpretácii môjho textu Peregrin prestal chápať „už i to, proč vlastně Cmorej svou terminologii *semivýrazů* a *jazykových výrazů* zavedl“.

Peregrinovo chápanie výrokov má celý rad vážnych dôsledkov, o ktorých som písal v Cmorej (2005; 2006). Nemienim to tu opakovať, iba pripomeniem, že *jeden a ten istý* výrok v jeho zmysle môže byť pri jednom význame kontingentne pravdivý a pri inom význame nevyhnutne pravdivý a že z tej istej množiny výrokov môže nejaký výrok pri jednej interpretácii vyplývať a pri inej nevyplývať. Ten istý výraz môže byť tautológiou i kontingentným alebo kontradiktórickým výrokom. Na moje pripomienky na margo jeho chápania vyplývania uvedené v stati Cmorej (2005) Peregrin nereagoval ani v jednej zo svojich dvoch statí venovaných problémom našej diskusie.

Výhrade k môjmu chápaniu poznania a identifikácie jazykového výrazu (S, M) uvedenej v predposlednom odseku Peregrinovho článku jednoducho nerozumiem. Na poznanie a identifikáciu *jazykového* výrazu (S, M) nestačí poznať a identifikovať členy tejto dvojice, treba tiež vedieť, že M je významom S. Slovák, ktorý vie, že „mother“ je anglický výraz, ale nevie, čo znamená, zrejme nepozná ani anglický jazykový výraz („mother“, matka), hoci pozná semivýraz „mother“ a význam slovenského výrazu („matka“, matka) a teda aj význam matka. Na identifikáciu čirej dvojice (S, M) stačí spoznanie jej zložiek a vedenie, ktorá je prvá a ktorá druhá. Na identifikáciu jazykového výrazu treba tiež vedieť, či S je nositeľom významu M, t. j. či S znamená M.

V statiach Cmorej (2005; 2006) som jasne napísal, že pojem jazykového výrazu môžeme síce *formálne* explikovať „ako usporiadanú dvojicu

(S, M)“, nebolo by však správne, keby sme ho s ňou stotožňovali (pozri text na s. 65 prvej state a na s. 221 druhej state). Usporiadaná dvojica (S, M) zložená zo semivýrazu S a významu M je iba abstraktný „model“, ktorý slúži na zachytenie niektorých vlastností jazykových výrazov a väzieb medzi nimi (napr. toho, že v nich môžeme abstrakciou vyčleniť dve zložky, ktoré plnia rôzne funkcie, ďalej toho, že dva jazykové výrazy sú totožné, keď sú totožné dvojice, ktoré ich reprezentujú a pod.). Peregrin to prehliadol a z totožnosti jazykového výrazu zloženého zo semivýrazu S a jeho významu M s usporiadanou dvojicou (S, M) odvodil celý rad absurdností, ktoré ho priviedli k záveru, „že namiesto vyjasnení pojmov zde dochází spíše k jejich zmatení“. Súhlasím, ale nie som ochotný pripísať si „toto zmatení“ na svoj vrub. Keby si bol Peregrin pozornejšie prečítal stať Cmorej (2005) a všimol si nielen moju poznámku o tom, čo som na s. 65 – 66 napísal o dvojici (S, M), ale aj odsek o priradovaní významov jazykovým výrazom na s. 68 – 69, možno by sa bol tomuto „zmatení“ vyhol a zostal aspoň pri pôvodnom chápaní môjho odlíšenia jazykových výrazov od semivýrazov. Musím však dodať, že účelom tohto odlíšenia nebolo iba obohatenie terminológie, ako sa zrejme domnieva Peregrin.

Po prečítaní článku Peregrin (2007) som prišiel k záveru, že nemá zmysel predlžovať diskusiu, v ktorej sa základné problémy odsúvajú na vedľajšiu koľaj a do centra jej pozornosti sa dostávajú otázky vyvolané zväčša nepozorným čítaním partnerovho textu. Taká diskusia je naozaj neefektívnym mrhaním času, „který je možné venovat diskusím věcnějším“. Zdá sa, že v tomto bode sme sa s Peregrinom dokonale zhodli.

Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
filoorgf@savba.sk

LITERATÚRA

- CMOREJ, P. (2005): Semivýrazy a výrazy. In: Sousedík, P. (ed.): *Jazyk – logika – věda*. Praha: Filosofia, 63 – 88.
- CMOREJ, P. (2006): Platonizmus, výrazy a semivýrazy. *Organon F* 13, č. 2, 218 – 231.
- PEREGRIN, J. (2003): *Filosofie a jazyk*. Praha: TRITON 2003.
- PEREGRIN, J. (2006): Lesk a bída platonistickej koncepcie sémantiky. In: Zouhar, M. (ed.): *Jazyk z pohľadu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*. Príloha *Organonu F*. Bratislava: Veda, 38 – 49.
- PEREGRIN, J. (2007): Já o platonismu, Cmorej o výrazech a semivýrazech. *Organon F* 14, č. 1, 84 – 87.